

**BOSHLANG'ICH SINFLARDA SHARQ MUTAFAKKIRLARI MEROSINI
O'RGANISHNING NAZARIY ASOSLARI**

Tohirova Madinabonu Umidjon qizi

Xalqaro Osiyo universiteti, MM2-BT-23 guruh 2-bosqich magistranti

Annotatsiya: *Mazkur maqolada mamlakatimizda ta'lim-tarbiya tizimida sifat va samaradorlikni oshirish, o'quvchi va talaba yoshlarda zamonaviy bilim va ko'nikmalarni shakllantirish, ta'lim tizimi va amaliyoti o'rtasida integratsiya hamda ta'lim-tarbiyaning uzviyligi va uzluksizligini ta'minlash, bunda ta'limning poydevori bo'lgan boshlang'ich sinflarda sharq mutafakkirlari merosini o'rganish vositasida o'quvchilarning savodxonligini oshirishning dolzarbligi va ahamiyati haqida so'z boradi.*

Kalit so'zlar: *ta'lim-tarbiya, sifat, samaradorlik, zamonaviy bilim, ko'nikma, integratsiya, uzviylik, boshlang'ich ta'lim, sharq mutafakkirlari merosi, savodxonlik, kompetentlik, hayotiy ko'nikma, malaka, shaxsiy sifatlar.*

Аннотация: *В данной статье речь пойдет об актуальности и значении повышения грамотности учащихся путем повышения качества и эффективности системы образования в нашей стране, формирования современных знаний и навыков у учащейся и студенческой молодежи, интеграции между системой образования и практикой, а также обеспечения непрерывности и преемственности образования, изучения наследия восточных мыслителей в начальных классах, являющихся основой образования.*

Ключевые слова: *образование-воспитание, качество, эффективность, современные знания, умения, интеграция, преемственность, начальное образование, наследие восточных мыслителей, грамотность, компетентность, жизненные навыки, компетентность, личностные качества.*

Annotation: *This article will talk about improving quality and efficiency in the educational system in our country, the formation of modern knowledge and skills in the student and student youth, integration between the educational system and practice and ensuring continuity and continuity of education, the relevance and importance of improving the literacy of students in the primary classes, which is the foundation of Education*

Keywords: *education, quality, efficiency, modern knowledge, skills, integration, continuity, primary education, heritage of Eastern thinkers, literacy, competence, life skills, competence, personal qualities.*

Bizga ma'lumki, mamlakatimizda ta'lim-tarbiya tizimida sifat va samaradorlikni oshirish, o'quvchi va talaba yoshlarda zamonaviy bilim va ko'nikmalarni shakllantirish, ta'lim tizimi va amaliyoti o'rtasida integratsiya hamda ta'lim-tarbiyaning uzviyligi va uzluksizligini ta'minlash borasida tizimli ishlar amalga oshirilmoqda.

Ayniqsa, milliy ta'lim-tarbiya tizimini zamon talablari asosida modernizatsiya qilish, yoshlarni yuksak bilim-ma'rifat egalari, jismoniy va ma'naviy sog'lom insonlar

etib tarbiyalash, ta'lim muassasalarining rahbar va pedagog xodimlari nufuzini oshirish, ularning samarali faoliyat yuritishi uchun zarur shart-sharoitlar yaratish bo'yicha izchil chora-tadbirlarni amalga oshirishni talab etmoqda.

Boshlang'ich sinflardan boshlab ta'lim-tarbiya va ilm-fan sohalarini takomillashtirish, jamiyatimizda o'qituvchi va pedagog xodimlar, ilmiy va ijodkor ziyolilarga bo'lgan hurmat-e'tiborni yanada oshirish, ta'lim oluvchilarning kasbiy mahoratini rivojlantirish, ta'lim tizimida xususiy sektor ishtirokini kengaytirish maqsadida O'zbekistonning "Uchinchi renesans" yangi taraqqiyot davrida ta'lim-tarbiya va ilm-fan sohalarini yanada rivojlantirish masalasi o'rtaga tashlandi.

Kichik maktab yoshidan boshlab, o'quvchilarni mamlakat taraqqiyoti uchun yangi tashabbus va g'oyalar bilan maydonga olib chiqish va ularni amalga oshirishga qodir bo'lgan, intellektual va ma'naviy salohiyati yuksak yangi avlod kadrlarini tayyorlash, dunyo miqyosidagi bugungi keskin raqobatga bardosh bera oladigan milliy ta'lim tizimini yaratish orqali ularning shaxsiy fazilatlarini rivojlantirib borish dolzarbdir. Boshlang'ich sinflardan boshlab zamonaviy bilimlar berishda ta'lim jarayoniga zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini qo'llagan xolda o'quvchilarni Sharq mutafakkirlari asarlaridan foydalanib har tomonlama ma'rifatli, ma'naviyatli insonlar qilib tarbiyalash, raqamli texnologiyalar asosida ularni bilim olishga bo'lgan qiziqishlarini oshirib borish natijasida ularni kelgusi hayotga tayyorlash bugungi kun o'qituvchisining asosiy vazifalaridan biridir.

O'quvchilarga egallagan bilim va ko'nikmalaridan amaliyotda foydalanishni o'rgatuvchi malaka talablarini sinflar kesimida ishlab chiqish, o'quvchilarning fan bo'yicha egallagan bilimlari bilan bir qatorda savodxonlik, kompetensiya hamda shaxsiy sifatlarini rivojlantirib borishda ajdodlarimiz merosidan foydalanish samarali natijadorlikni ta'minlashi davlat siyosatiga molik ahamiyat kasb etadi.

Boshlang'ich sinf darliklari mazmuniga singdirilgan ulug' mutafakkirlarimiz Muhammad Xorazmiy, Abu Bakr Roziy, Abu Rayhon Beruniy, Forobiy, Ibn Sino, Umar Hayyom, Mirzo Ulug'bek, she'riyat mulking sultoni Mir Alisher Navoiy bilan bir qatorda diniy dunyoqarash bilan qomusiy bilimdonlikni o'zida mujassamlashtirgan Imom Buxoriy, Imom at-Termiziy, Xoja Bahouddin Naqshband, Xoja Ahmad Yassaviy, Zahiriddin Muhammad Bobur ijodidan bahramand bo'lish ham ta'limiy, ham tarbiyaviy ta'sir kuchiga ega.

Bola shaxsini rivojlantirish, dunyoqarashini o'stirishda Markaziy Osiyo mutafakkirlarining o'rne katta. Ularning hayoti, ijodi, axloqiy ta'lim va o'g'itlari yosh avlodni tarbiyalashda meros hisoblanadi. Ular ijodiga xos xususiyat – ilm-ma'rifatni ulug'lash, axloq masalalari, Vatanni sevish, insonparvar bo'lishga undashdan iborat bo'lgan.

Ha, kelajakka ishonchimiz, umidimiz bo'lgan farzandlarning sog'lom, jismoniy baquvvat, ruhiy rivojlangan, bilimdon, barkamol inson bo'lib yetishishida zamonaviy bilimlar bilan bir qatorda butun dunyoda umuminsoniy qadriyat sifatida e'zozlanadigan boy ilmiy-badiiy merosimiz asosiy tayanch vazifasini o'taydi. Shu bois ham farzandlarimizga ilk ta'lim berish bosqichida, bola shaxsining to'laqonli

shakllanishida zamonaviy ilm-fan yutuqlari va ajdodlarimiz yaratgan buyuk qadriyatlar uyg'unlashgan holda o'zlashtirilishi zarur.

Komillik mazmunida o'tmishimizning boy ma'naviy merosi, ulug' mutafakkirlarimizning ilg'or ta'limoti, tafakkur durdonalari mujassamlashganki, ular ma'naviy-axloqiy tarbiyada muhim va qimmatli manba hisoblanadi. Chunki, o'tmish ma'naviy-axloqiy tafakkuri ilm-ma'rifat, ta'lim-tarbiya sohasidagi benazir fikrlar, axloqiy qarashlar bugungi taraqqiyot uchun ham, yosh avlod kamoloti uchun ham nihoyatda ahamiyatlidir. Shunga ko'ra biz uchun qadrli bo'lgan Abu Nasr Forobiy, Abu Rayhon Beruniy, Yusuf Xos Hojib, Abu Ali ibn Sino, Alisher Navoiy kabi ulug' mutafakkirlarimizning ma'naviy-axloqiy qarashlari va qadriyatlaridan mustaqil O'zbekiston istiqlolini mustahkamlashda, o'quvchilar ma'naviy-axloqiy kamolotini tarbiyalashda, kundalik turmushimizda keng foydalanishimiz maqsadga muvofiqdir.

Ta'lim tizimida har jihatdan xalqimizning boy ma'naviy qadriyatlari hisoblanmish mashhur alloma va mutafakkirlarning ma'naviyatga doir o'gitlarini o'rganish muhim ahamiyatga egadir. Zero, ularning asarlarida axloq-odob doimo ulug'langan. Chunki, xulq-odob insonga beqiyos husn va nazokat bag'ishlaydi, ota-onaga hurmat, mehr-oqibat, mehnatga muhabbat ruhida tarbiyalash imkonini beradi.

Markaziy Osiyo mutafakkirlari o'z asarlarida ma'naviy-axloqiy g'oyalarni tarannum etib, xalqni oriflik, fozillik, komillik darajasiga ko'tarishga chog'langanlar. Ayniqsa, Alisher Navoiy ijodida komil inson tarbiyasi asosiy o'rinda turadi.

Buyuk mutafakkir o'zining butun hayoti va ijodi davomida inson hayotining negizi bo'lgan ma'naviy-axloqiy tarbiyaga katta beradi. Yosh avlodga ta'lim-tarbiya berishda vaqtni ham, kuchni ham ayamaslikka da'vat etadi. Shoir shu bilan birga inson huquqlarini, uning or-nomusi va qadr-qimmatini ham himoya qildi. U xalqning osoyishta va bunyodkor hayotini buzuvchi yovuzlikka, xalqning xo'rlanishiga va ijtimoiy ofatlar keltiruvchi hodisalarga qarshi chiqadi. Xalqqa zo'ravonlik qilishni yovuzlik deya qoralaydi. Shu sababli, o'sha davrdagi o'zaro urushlar va ijtimoiy falokatlarga qarshi baralla bosh ko'tarib, uning mudhish oqibatlarini jonli misollarda ko'rsatib beradi.

Inson kamolotining fazilatlaridan hisoblangan adolat tushunchasi va tuyg'usi Navoiy donishmandligining asosini, ma'naviy-axloqiy qarashlarining bosh mezonini tashkil etadi. Barchaga barobar adolat ustivor bo'lgan taqdirdagina mamlakat va uning fuqarolari farovonlikka erishishi mumkinligini shoir o'z asarlarida yorqin ifodalaydi.

Mamlakatning osoyishtaligi, obodonchiligi, xalqning nizolarsiz tinch-totuv yashashi, turmushning farovon bo'lishi davlatni oqilona idora qiladigan dono yo'l boshchiga, adolatli shohga bog'liq, deydi Alisher Navoiy. Uning zamondoshi, tarixchi olim Xondamir «Makorimul axloq» asarida: «Adolat va insof eshiklarini insoniyat yuziga ochib qo'ydi», deya – hazrat Navoiyga yuqori baho beradi.

Buyuk shoir saxovat va himmatni yuksak fazilat qatoriga qo'yadi. Uning fikricha, yaxshilik sari va muhtojlarga karamli bo'lishga intilish har bir axloqli kishiga xosdir. Shoir ana shu xislatga ega bo'lmagan insonni dursiz chig'anoqqa, ko'klam fasli osmonda suzib yurgan yog'insiz bulutga o'xshatadi.

Uning «Hayratul abrор» dostonida yetuk shaxsning ma'naviy-axloqiy tarbiyasidagi yaxshilik, saxovat, andisha, adab, kamtarlik, qanoat, rostgo'ylik, insof, adolat, bag'rikenglik singari fazilatlarini ta'riflanib, ruhiy kamolot yo'llari tahlil etilgan. Sharqda inson qadrini g'oyat yuqori darajaga ko'tarish uning buyuk orzusi bo'lgan. Buyuk mutafakkir o'zining ma'naviy-axloqiy tarbiya tizimida hunar o'rganishga ham katta e'tibor qaratadi.

Hunarli bo'lish xalqparvar, bilimli, olijanob fazilatlar egasi bo'lishga zamin hozirlaydi. Buning uchun tarbiya yetakchi rol o'ynamog'i lozim. Shu bilan birga hunar qobiliyatni, iqtidorni rivojlantiradi va bolalarni yomon xulqli bo'lishdan saqlaydi. Shuningdek, Navoiy ma'naviy-axloqiy tarbiya yordamida bolalarga ilm-ma'rifat berib, ularni odobga o'rgatishni muhim vazifa qilib qo'yadi. Bola shaxsi kamolotida tarbiyaning yuksakligi alohida ta'kidlanadi.

Buyuk mutafakkir o'z davrida komil insonlarni «ahli ma'ni» deb bilgan. «Ahli ma'ni» bu fikrli odamlardir. Fikrsiz kishining ongida ma'ni chuqurligi bo'lmaydi. Fikrlash, haqiqatni anglash yoxud mustaqil mushohada yuritish yuritish demakdir. «Ahli ma'nilik» tufayli axloqiy ong rivojlanadi, odam va olam taqdiriga vijdon bilan qarash qobiliyati shakllanadi. «Ahli ma'ni»li kishilar guruhiga oqil va dono, kamtar va olijanob, haqiqatparvar va fidoiylarni kiritish mumkin. Shunday fazilatlariga ega bo'lgan insonlarning tafakkur darajasi benihoya kengdir. Hazrat Navoiy deydi: «Ahli suratlarga shoh bo'lg'uncha, ma'ni ahli yig'inida gado bo'lmoqliging ming karra afzaldir». Uning fikricha, ahli ma'ni kishilar ma'naviy-axloqiy jihatdan yetuk shaxslardir. Alisher Navoiy yaratgan qahramonlar ham xuddi shunday ma'naviy-axloqiy yetuk insonlar sirasiga kiradi.

Xulosa o'rnida ta'kidlash joizki, boshlang'ich sinflardan boshlab o'quvchilarni Sharq mutafakkirlari merosi bilan tanishtirish bir qator metodik va nazariy asoslarga ega bo'lib, Hukumatimiz tomonidan ta'limni rivojlantirishga oib normativ – huquqiy hujjatlar, ta'limga oid me'yoriy asoslar, Davlat ta'lim standartlari, pedagog olimlarning boshlang'ich ta'lim-tarbiya jarayonini rivojlantirish borasida olib borgan ilmiy tadqiqot ishlari ushbu mavzuning dolzarbligini asoslashga xizmat qiladi. Zero Markaziy Osiyo allomalarining ijodida ma'naviy-axloqiy tarbiya masalalari mazmunan boy, shaklan rang-barangdir. Ayniqsa, Alisher Navoiy asarlarida aks etgan mardlik, to'g'rilik, adolatparvarlik, vafodorlik, halollik, saxiylik, mehr-oqibat, insonparvarlik kabi xislatlar bugungi kunda kamol topayotgan yosh avlod ma'naviy-axloqiy tarbiyasida muhim o'rin egallaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasining 2020-yil 23-sentabrdagi "Ta'lim to'g'risida"gi O'RQ-637-son Qonuni. <https://lex.uz>
2. O'zbekiston Respublikasining 2020-yil 29-oktabrdagi "Ilm-fanni 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi PF- 6097-son farmoni. <https://lex.uz>

3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 28-iyul "Ma'naviy-ma'rifiy ishlar samaradorligini oshirish va sohani rivojlantirishni yangi bosqichga ko'tarish to'g'risida"gi PQ-3160-sonli Qarori.
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-yil 14-avgustdagi PQ-3907-son "Yoshlarni ma'naviy-axloqiy va jismoniy barkamol etib tarbiyalash, ularga ta'lim-tarbiya berish tizimini sifat jihatidan yangi bosqichga ko'tarish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Qarori. <https://lex.uz>
5. R.Safarova va boshqalar "Boshlang'ich ta'lim konsepsiya" T: 2014y
6. Zunnunov A., «O'rta Osiyoda pedagogik fikr taraqqiyotidan lavhalar». -T.: «O'zbekiston». 1997.
7. Buyuk allomalarimiz (Mas'ul muhar. Z.Islomov). Toshkent, Islom universiteti nashr. 2002.–77 b.
8. Buyuk siymolar, allomalar (O'rta Osiyolik mashhur mutafakkir va donishmandlar). (Nashrga tayyorlovchi mas'ul muhar. M.Hayrullayev) K.2. – T.: A.Qodiriy nomli «Xalq merosi» nashr.1996.– 120 b.
9. N.Dilova Sharq mutafakkirlari merosi vositasida bo'lajak o'qituvchilarni shaxslararo munosabatlarga tayyorlash - pedagogik muammo sifatida /Pedagogik akmeologiya/2023y 1-son, 45-bet